

Amela Šehović

TVORBA RIJEČI I KOMUNIKACIJA

Kowalski, Pawel, ur., 2021. *Słowotwórstwo w przestrzeni komunikacyjnej*, zbornik radova Dvadesete međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, str. 372.

Zbornik *Słowotwórstwo w przestrzeni komunikacyjnej* (372 str.), izdanje Instituta za slavistiku Poljske akademije nauka, uredio je Pawel Kowalski. Ovaj je zbornik rezultat rada Dvadesete međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista održane u *on-line* formatu u periodu 8–10. septembra 2020. godine. Njegovo štampanje omogućilo je Ministarstvo obrazovanja i nauke Poljske, u okviru izvrsnih naučnih programa koje ovo ministarstvo finansira. Na konferenciji je učestvovalo 29 referenata iz 13 zemalja: Austrije, Bjelorusije, Bosne i Hercegovine, Češke Republike, Francuske, Hrvatske, Njemačke, Poljske, Rusije, Slovačke, Slovenije, Srbije i Ukrajine.

Uvodni dio zbornika čine Sadržaj (5–6. str.) i Uvodna riječ (7–8. str.) urednika zbornika.

Zbornik čini 21 članak koji rasvjetljavaju probleme slavenske tvorbe riječi u komunikaciji. Rad Милана Ајдановића под називом “Мовирање код новијих англицизама у савременом српском језику (на примеру грађе из *Српског речника новијих англицизама*)” (9–19. str.) posvećen je mocijskim izvedenicama među anglicizmima u savremenom srpskom jeziku. Utvrđeno je da naspram 231 anglicizma muškog roda koji muškarca označava kao izvođača neke radnje, nosioca zanimanja ili nosioca neke osobine

postoji 185 derivata ženskog roda sa istim značenjem, što ukazuje na takozvanu feminizaciju jezika i među anglicizmima. U moviranju ovih imenica dominantan je sufiks *-ka*, koji se dodaje na neokrnjenu osnovu imenice muškog roda: *reperka*. Građa je ekscerpirana iz *Srpskog rečnika novijih anglicizama*, koji nije bio objavljen u vrijeme konferencije, ali jeste ove godine.

Rad “Slovotvorné typy neologických substantiv v *Hacknuté češtině* (K otázce analogie a anomálie ve slovotvorbě)” (21–37. str.) Ivane Bozděchove bavi se procesima i sredstvima tvorbe neoloških imenica u rječniku *Hacknutá čeština. Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny* (2018), s posebnim osvrtom na pitanje analogije i anomalije u tvorbi riječi. U radu je analiziran i semantički, stilistički i pragmatički aspekt ovih imenica kao i njihova upotreba u savremenoj komunikaciji.

Iwona Burkacka u radu “Innowacje słowotwórcze w polskojęzycznych me- mach internetowych. Ludyczność i nowatorstwo” (39–60. str.) bavi se tvorbom inovacijama u poljskom jeziku internetskih memova – njihovom lucidnošću i kreativnošću. Naime, internetski memovi čine bitan element savremene komunikacije. Oni služe za izražavanje pohvale, komentiranje događaja i oblikovanje javnog mišljenja. Jedna od metoda za iznošenje mišljenja i iskazivanje emocija jesu tvorbene inovacije, koje svojom novinom privlače recipijentovu pažnju. U članku se predstavljaju novi sufiksi, glagoli tvoreni od eponima, kao i primjeri leksike nastale mehanizmom analogije, koja čini element ovog internetskog žanra. Inovativne tvorbene strukture učestvuju u kreiranju serije neologizama, koji u načelu obogaćuju kolokvijalni poljski jezik.

Райна Драгићевић у раду “Глаголски деминутиви између творбеног и употребног значења у српском језику” (61–84. str.) analizira sljedeće glagolske deminutive: *pevuckati*, *čituckati*, *pisuckati*, *piskarati*, *živuckati*, *trčkarati*. Autorica ukazuje na činjenicu da su glagolski deminutivi u drugoj polovini 20. i početkom 21. vijeka imali isključivo deminutivno značenje, dok analizirani primjeri sa internet, koji pripadaju novinarskom i ragovornom stilu, pokazuju da se ovi glagoli koriste za pejorativno označavanje radnje, pa čak i za pejorativni odnos prema vršiocu radnje.

U članku “Оказіоналізми з українських паремій ХІХ століття: семантика, способи творення, доля в сучасній комунікації” (85–98. str.), čija je autorica Lidija P. Gnatjuk, analiziraju se okazionalizmi u

ukrajinskim paronimima 19. vijeka: njihovo značenje, tvorba i upotreba u modernoj komunikaciji. Korpus čini zbirka paronima *Matviy Nomys'* (1864), u kojoj su imenički, pridjevski i glagolski okazionalizmi (tvorene varijante imenica, pridjeva i glagola korištenih u govoru Ukrajinaca 19. vijeka) rezultat težnje ka rimovanju. Okazionalizmi su većinom derivirani sufiksalsnom tvorbom, iako ima i primjera nastalih prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom, složeno-sufiksalsnom tvorbom i skraćivanjem, tj. glavnim tvorbenim modelima ukrajinskog jezika u prošlosti ali i sadašnjosti. Neki od analiziranih primjera ostali su ograničeni na folklor i nisu prisutni u savremenom jeziku, dok se drugi pojavljuju u kolokvijalnom govoru kao i na internetu, u jeziku književnosti i u imenovanju.

Aleksandra Janowska u radu “Ekspresywne derywaty przymiotnikowe w potocznej polszczyźnie (na przykładzie języka internetu)” (99–109. str.) bavi se ekspresivnim pridjevskim derivatima u kolokvijalnom poljskom jeziku, i to na primjeru jezika interneta. Analiziraju se riječi derivirane sufiksima *-asty, -aty, -isty, -achny, -aśny, -isty, -ancki* (*brzydaśny, pięknisty, straszny, pięknowaty, cudniaty, superachny, hiperancki*). Svi ovi sufiksi imaju pragmatičku, stilističku funkciju (sufiksi impliciraju kolokvijalnost) te ekspresivnu. Navedene riječi rijetko se uključuju u rječnike i lingvističke korpuse. No, one su relativno dobro dokumentirane u različitim tipovima internetskih tekstova (forumi, blogovi itd.). Autorica ističe dijalektalnu provenijenciju određenih elemenata ali i modifikacije u funkcijama sufiksa kao i pojavu inovativnih konstrukcija u kolokvijalnom poljskom jeziku.

U radu “Комунікативні фільтри деривації” (111–125. str.) Євгенія А. Карпіловська ukazuje na to da razvoj ukrajinskog jezika na prijelazu iz 20. u 21. vijek dokazuje da stabilnost izvedenica u jezičkom sistemu zavisi od njihove aktivne uloge u komunikaciji. Adekvatna percepcija riječi, naročito izvedene, od strane učesnika komunikacije u vezi je sa njihovom lingvističkom i kulturalnom kompetencijom. Komponente takve kompetencije, koja određuje uspjeh upotrebe izvedenica u komunikaciji, nazivaju se komunikativni filteri. Ona vrši klasifikaciju ovih filtera i utvrđuje da danas postoje novi kompjuterski alati za testiranje komunikativne aktivnosti izvedenica u ukrajinskoj jezičkoj praksi.

Зинаида Харитончик у članku “Семантический потенциал производных компаративного типа сквозь призму их контекстуального окружения”

(127–143. str.) obrađuje semantički potencijal pridjevskih izvedenica u svjetlu njihova kontekstualnog okruženja, i to na primjeru ruskih pridjeva *генеральский, братский, рыбий* etc. sa značenjem ‘poput koga (čega)’, ‘svojstvo koga (čega)’ – generala, brata ili ribe, u navedenim primjerima. Ovi pridjevi pokazuju velike mogućnosti za aktualizaciju brojnih smislova prisutnih u pojmovnim strukturama njihovih tvorbenih osnova. Kontekstualna upotreba izvedenica ovog tipa pokazuje selekciju različitih svojstava (izgled, ponašanje, društvene uloge, stereotipne karakteristike itd.) kao osnov za poređene i na taj način otkriva spoznajno bogatstvo koje govornici jezika imaju o svijetu koji ih okružuje.

U radu “Synonimia słowotwórcza – jej istota, mechanizmy powstawania i likwidowania”, čija je autorica Krystyna Kleszczowa (145–156. str.), razmatra se tvorbeni sinonimija – jedna od manifestacija redundancije u sistemu tvorbe riječi. U prvom dijelu rada razmatraju se mehanizmi koji čine tvorbeni sinonimiju. Načelno, može se reći da je tvorbeni sinonimija manifestacija ljudske kreativnosti, koja se izražava u sljedećim procesima: (1) adaptaciji posuđenica općim pravilima tvorbe riječi (tj. na osnovi posuđene nomen actionis *konkurencja* razvija se glagol *konkurować*, a od nje ga je izvedeno *konkurowanie*); (2) kao rezultat semantičke tvorbe, dublet jedne kategorije pretpostavlja vrijednost druge kategorije, up. *dopłacenie / dopłata* – ‘[aktivnost] vršenja dodatnog plaćanja’ i ‘dodatna količina novca koji je plaćen’; (3) reinterpretacija posuđenica osigurava osnov za pojavu dubleta koji ima drugi formant, up. *brygadier* od fr. *brigadier* < *brygada* > *brygadzista, manipulator* (fr. *manipulateur*) < *manipulować* > *manipulant*. Razvoj neologizama koji su tvorbeni sinonimi praćen je odstranjivanjem elementa iz sinonimnog para, za što postoje brojni razlozi: (1) leksikalizacija jednog od elemenata iz sinonimnog para; (2) ulazak jednog elementa tvorbenih dubleta u polje terminologije; (3) stabilizacija jednog elementa tvorbenih dubleta usljed njegove frekvencije.

Елена И. Коряковцева u radu “Словообразовательная гибридизация как эффект языковой манипуляции российских и польских интернет-СМИ” (157–173. str.) bavi se tvorbenom hibridizacijom kao efektom jezičke manipulacije ruskih i poljskih internetskih masovnih medija. Tema se razmatra iz široke perspektive tvorbenih procesa u doba ubrzane globalizacije i anglizacije. Savremeni ruski i poljski jezik podliježu znatnim izmjenama u tvorbenim modelima i u inventaru aktivno produktivnih

derivacijskih afiksa. Posebnu ulogu u ovome imaju internacionalni afiksi (afiksoidi), čija je produktivnost rezultat utjecaja globalnih masovnih medija i vesternizacije (pozapadnjenja) slavenskih kultura. Semantika i struktura leksičkih inovacija također je pod utjecajem mentaliteta i pogleda na svijet ruskih i poljskih korisnika interneta. U centru analize su tvorbeni neologizmi izvedeni različitim afiksima i internacionalnim afiksoidima. Članak je zasnovan na bogatim primjerima preuzetim iz internetskih masovnih medija.

Paweł Kowalski je autor rada “Derywaty we współczesnej komunikacji – wybrane problemy w perspektywie polskiej i słoweńskiej” (175–189. str.), u kojem razmatra derivate u savremenoj komunikaciji iz perspektive poljskog i slovenskog jezika. Derivati su uglavnom povezani s transformacijom moderne komunikacije pod utjecajem novih tehnologija, naročito interneta, a kako najčešće imaju karakter tvorbenih neologizama, njihova bi interpretacija mogla biti zahtjevna bez poznavanja konteksta u kojem se upotrebljavaju.

Аляксандр Лукашанец у članku “Прагматыка-стылістычныя рэсурсы словаўтварэння ў сучаснай камунікатыўнай прасторы” (191–208. str.) analizira pragmatičke i stilističke resurse tvorbe riječi u modernoj komunikaciji na materijalu bjeloruskog jezika. U radu se ukazuje na to kako se glavne funkcije tvorbe riječi primjenjuju u procesu osiguranja sredstava za imenovanje u različitim funkcionalnim stilovima jezika i kako se odgovara na pragmatičke potrebne savremene jezičke prakse. Također, naglašava se potreba identificiranja dodatnih etno-reprezentativnih funkcija bjeloruske tvorbe riječi, koja je veoma važna u kontekstu bjelorusko-ruskog bilin-gvizma i koja ima cilj osigurati očuvanje bjeloruskog jezika.

U radu “Между семантикой и прагматикой: русский суффикс *-ух(a)* в истории и современности” (209–229. str.), čija je autorica Елена Лукашанец, obrađuje se ruski sufiks *-uh(a)* između prošlosti i savremenog doba i ukazuje na činjenicu da se tek kasnije u njegovu semantičkom značenju pojavljuje ocjensko značenje. Upravo iz tog razloga, u radu se analizira pragmatički, ocjenski potencijal riječi sa ovim sufiksom, koje su ekscerpirane iz internetskoga korpusa i nisu zabilježene u rječnicima savremenog ruskog jezika. Od dvije glavne kategorije imenica sa ovim sufiksom danas dominiraju one sa ocjenskim značenjem, i to ne obavezno

negativnog tipa, a same imenice se odlikuju velikom ekspresivnošću i figuriraju kao stilistički sinonimi neutralnih riječi.

Горан Милашин u radu “Творбени ресурси рекламног дискурса у српском језику” (231–249. str.), na temelju 279 reklamnih poruka, izdvojio je 190 tvorenica, koje su mahom okazionalizmi nastali prvenstveno slijanjem. Među njima dosta je riječi čija je tvorbena osnova iz engleskog jezika, a njihova je primarna funkcija privlačenje pažnje recipijentata poruka.

Алексеј Никитевич u članku “Семантика производног слова в коммуникативно-когнитивном пространстве языка” (251–262. str.) ukazuje na to da komunikativno-kognitivni prostor jezika nije homogen i uniforman za sve učesnike procesa komunikacije. Interakcija govornika/informant s jezikom u odnosu na svijet koji ga okružuje može biti posmatrana kao proces kognitivnog modeliranja, dok osoba, svjesno ili nesvjesno, učestvuje u stvaranju struktura koje reflektiraju okruženje. U tom smislu, sva tumačenja (i ona koja daju neprofesionalci) semantike izvedene riječi su važna. U radu se predstavlja autorovo viđenje različitih aspekata shvatanja semantike izvedenica koji odlikuju podsisteme ruskog jezika.

U radu “(Nje)Акцептанца cuzорэчнеho wliwa при tworjenju nowych slowow z wida рэчнеje kulture w hornjoserbskej spisownej рэчи w 20./21. лэстотку” (263–278. str.), čija je autorica Anja Pohončowa, napominje se da je u razvoju gornjolужиčkosrpskog pisanog jezika moguće utvrditi utjecaje nekoliko stranih jezika: njemačkog, latinskog, drugih slavenskih jezika i, u posljednje vrijeme, engleskog. Njemački jezik je ostavio poseban pečat na rječnik gornjolужиčkosrpskog jezika tokom vijekova međusobnih kontakata. Veliki broj posuđenica iz njemačkog jezika smanjen je tokom perioda lužičkosrpske nacionalne renesanse u 19. vijeku budući da ih promotori pisanog jezika više nisu prihvatili u procesu stvaranja neologizama. Napori čiji je primarni cilj očuvanje jezičke čistote (lingvistički purizam) često vode ka namjernim interferencijama u rječniku pisanog jezika. Tako su u rječnik bile uključene posuđenice iz drugih slavenskih jezika ili “internacionalizmi” različitog porijekla ili su se stvarali kalkovi prema njemačkom uzoru. Prihvatanje ili neprihvatanje utjecaja stranih jezika na gornjolужиčkosrpski pisani jezik reflektira se, među ostalim, u brojnim radovima o kodifikaciji i prilozima u novinama, magazinima ili na radiju, koji služe kao baza za analizu. Zanimljivo je primijetiti da se viđenje procesa tvorbe

riječi ponekad može izvesti iz diskursa i da se ono mijenja tokom vremena. U radu je u centru analize period od 1945. godine do danas.

Лариса Рацибурская u radu “Прагматические аспекты словотворчества в российских медиа” (279–287. str.) ističe kako je tvorba riječi efikasno persuasivno sredstvo u masovnim medijima. Zasnovan na materijalu neologizama u medijima, rad razmatra pragmatički potencijal prefiksa *супер-*, *мега-*, *псевдо-*, *анти-*, ocjenskih i mocijskih sufiksa kao i riječi koje izriču negativnu ocjenu koga, odnosno čega. Ekspresivni i ocjenski potencijal izvedenih neologizama određuje persuasivni efekt tekstova u medijima.

U radu “Semantička tvorba u terminologiji” (289–306. str.) Siniše Runjaića i Barbare Štebih Golub ističe se da se u kroatističkoj literaturi semantička tvorba načelno ne smatra tvorbenim načinom. Korpus na kojem je provedeno istraživanje čine nazivi ekscerpирани iz baze STRUNA, terminološke baze hrvatskih stručnih naziva. Kriterij za ekscerpциju bio je da je riječ o terminu nastalom semantičkom tvorbom (terminologizacijom) na temelju nominacijske metafore od somatskih leksema *glava*, *vrat* i *rame*. Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći problemi: a) zastupljenost semantičke tvorbe u nazivima koji su tvoreni somatskim leksemima *glava*, *vrat* i *rame*; b) vrste metafora koje su u osnovi semantičke tvorbe naziva sa somatskom sastavicom i mehanizmi nastanka semantičkih tvorenica u stručnim nazivima (metafora, metonimija, terminologizacija, reterminologizacija); c) motivacija za nastanak semantičkih tvorenica u stručnim nazivima (semantičko proširivanje, semantičko posuđivanje).

I. Stramljič Brezник u članku “Pandemija koronavirusa – zunajjezikovni dejavnik jezikovne ustvarjalnosti” (307–322. str.) predstavlja tvorbu novih riječi u slovenskom jeziku nastalih pod utjecajem globalnog ekstralingvističkog faktora – zdravstvene krize uzrokovane virusom korone i eksplozijom pandemije. Na osnovu primjera iz različitih tipova tekstova, analiziran je razvoj novostvorenih riječi i pokušano da se odgovori na pitanje o važnosti tvorbenih procesa uključenih u njihovo stvaranje. Analiza se zasniva na korpusu nađenom na Fran.si, portalu koji slovenskim lingvistima daje materijal za pitanja jezičke upotrebe opće populacije. Također, analiza uključuje nasumične pretrage leksema s različitih web-stranica i neformalnih društvenih mreža. Nalazi analize ukazuju na pojavu neologizama kao i primjera okazionalne upotrebe. Najproduktivnija tvorbena osnova je

korijen *korona-*, koji je najviše korišten u stvaranju složenica (*koronadan*) ili fraza (*korona otroci*). Analiza izgovora pokazuje da se 74% primjera izgovara složenički, a 26% primjera kao zasebne riječi. Druge kategorije tvorbenih procesa uključenih u stvaranje novih riječi s konstituentom *-korona-* su rjeđe (*koronica, koronar, protikorona*). Nalazi analize pokazuju i da se ekonomska, socijalna i mentalna iznurenost uslovljena pandemijom izražava i lingvistički. U skladu s tim, ne iznenađuje da su nove riječi povezane s pandemijom ekspresivne, kao, npr., riječi koje sadrže konstituente koji iskazuju stavove (*koronabedak*), blende (*koronačitnice, plandemija*) ili blende s konstituentima koji se djelimično preklapaju (*covidiot*), a koje su primjeri okazionalne upotrebe.

U radu “Основные аспекты генераторского словообразования” (323–342. str.) Бранка Тошовича analiziraju se riječi koje stvara i koristi vještačka inteligencija za svrhe igre, zabave, eksperimenta, (samo-)predstavljanja itd. Alat koji se u takvom procesu koristi zovemo generatorom, a grana lingvistike koja se bavi automatskom proizvodnjom teksta, njegovih dijelova i jedinica naziva se generatorskom lingvistikom. Način na koji vještačka inteligencija stvara nove riječi i njihova upotreba čini generatorsku tvorbu riječi. Korpus se sastoji od rezultata pretrage više stotina različitih generatora tvorbenog materijala.

Krystyna Waszakowa u članku “Wybrane aspekty integralnego związku derywatu słowotwórczego z aktem komunikacji (na przykładzie nazw żeńskich)” (343–369. str.) bavi se odabranim aspektima povezanosti tvorenica s komunikativnim činom. Naročita pažnja se poklanja dinamičkoj interpretaciji systemske i nesystemske prirode tvorenica pronađenih u tekstovima i ulozi konteksta u stvaranju tvorenica te njihovoj interpretaciji u jezičkoj upotrebi. Također, u radu se govori i o ulozi govornika u gore spomenutim procesima. Imajući u vidu interpretaciju zasnovanu na kontekstu i ulogu interakcije između govornika i slušaoca, utvrđuje se dinamički karakter procesa tvorbe riječi. Analizirajući kompleksnost ovih procesa, naglašava se uloga društvenog znanja i situacijskoga konteksta, dva važna faktora koja određuju stvaranje i interpretaciju tvorbenih jedinica.

Na kraju zbornika slijede zbirni apstrakti njegove glavne teme na poljskom i engleskom jeziku (371–372. str.).

U radovima u zborniku doneseni su vrijedni istraživački zaključci i dati novi pogledi na problematiku tvorbe riječi u komunikaciji. Na temelju rečenog, ovaj zbornik može biti koristan ne samo lingvistima i lingvisticama nego i istraživačima i studentima svih profila humanističkih studija.